

ЧАСТИНА VIII

УГОДИ В БІРЖОВІЙ ТОРГІВЛІ

ПЛАН

- 8.1. Поняття та види біржових угод**
- 8.2. Товарні угоди. Товарний арбітраж**
- 8.3. Угоди банків з цінними паперами**

Поняття та терміни для вивчення

біржова угода, кеш-угода, форвардна угода, угода з заставою, угода з премією, прості угоди з премією, подвійні угоди з премією, складна і кратна угода з премією, бартерна угода, угода з умовою, угода з кредитом, аукціон, брокери, біржові маклери, котирувальна ціна, розрахункова палата, нотіс, угода з реальним товаром, касова угода

8.1. Поняття та види біржових угод

Біржова угода – це взаємна згода про передачу прав і обов'язків щодо біржового товару, яка досягається учасниками торгів у процесі біржового торгу, реєструється на біржі у встановленому порядку і відображається у біржовому договорі (контракті). Укладаючи угоди на біржі, необхідно врахувати наступні її сторони:

- організаційну, вказує на порядок дій і визначає документи, які необхідні для укладання угоди;
- економічну, вказує на мету угоди, її ефективність та ризик, які необхідно врахувати при укладанні угоди;
- правову, встановлює права і обов'язки сторін угоди і їх матеріальну відповідальність;
- етичну, відображає суспільне ставлення до угоди, рівень довіри до угоди з біржовим товаром і бажання конкретно взятого (індивідуального) інвестора вкласти свої кошти у нього.

Основні умови змісту угоди:

- місцезнаходження товару;
- вид контракту (спот, форвард, ф'ючерс);
- об'єкт угоди, тобто назва товару, його якість;
- обсяг угоди (кількість товару);
- ціна і форма оплати за куплений товар;
- термін виконання угоди, умови поставки (розподіл витрат на транспортування, зберігання, страхування товару, який є об'єктом угоди).

Схема № 8.1.

Класифікація видів операцій з наявними товарами*

*Примітка: подано за Дудяк Р., Бігуль С.

Під час укладання угоди, як правило, оголошуються: назва товару, його кількість і ціна, базис поставки, вид контракту. Решта умов угоди можуть бути комерційною таємницею.

У біржовій практиці розрізняють два основні типи угод: угоди з реальним товаром і угоди без реального товару, тобто угоди з правами на товар.

При укладанні угоди з реальним товаром продавець зобов'язаний мати товар у наявності і представити його до поставки у відповідний термін, передбачений у біржовому контракті.

Такі угоди поділяються на кеш-угоду (або спот) і на форвард-угоду.

Кеш-угода - це угода з наявним товаром. У цьому випадку продавець повинен поставити свій товар на біржовий склад і отримати спеціальне складське свідоцтво – варант. До покупця варант перейде після укладення угоди, за ним він отримує товар із біржового складу. За такою угодою термін поставки товару зі складу покупцю визначається біржовими правилами від 1 до 15 днів.

Найпростішим видом угод із реальним товаром є угоди з терміною поставкою (з коротким терміном поставки). Метою укладання такої угоди є передача товару продавцем покупцю на умовах передбачених у контракті. Підставою для оплати за контрактом є акт прийняття-здавання зазначеного у контракті товару за кількістю та якістю, підписаний покупцем і продавцем, або письмова згода покупця на передоплату. При укладанні таких угод важливо розподілити витрат на зберігання, страхування та постачання товару. У більшості випадків, якщо інше не передбачене у контракті, витрати на зберігання товару та вартість його страхування до моменту продажу відносять на рахунок продавця, а після моменту продажу – на рахунок покупця.

Іншим різновидом угод із реальним товаром є форвардні угоди.

Форвардна угода – це передача прав і обов'язків щодо реального товару з відстроченим терміном його поставки. Така угода оформляється форвардним біржовим контрактом. Суть форвардної угоди полягає в істотній різниці у часі між укладанням угоди та її виконанням (поставкою товару). Об'єктом таких угод може бути як товар, що вже наявний, так і той, що буде виготовлений до певної дати, передбаченої договором.

Метою укладання таких угод є можливість для товаровиробника одержати передоплату та використати її для виробництва продукції. Тривалість періоду між моментом укладання форвардної угоди й поставкою встановлюється кожною біржею самостійно залежно від асортименту товарів. Зазвичай цей термін становить три, шість, дев'ять місяців.

Виконання форвардного контракту настає з моменту його укладання з боку покупця, який (якщо інше не передбачене у контракті) сплачує продавцеві передоплату, яка перераховується на рахунок продавця впродовж трьох банківських днів. Продавець не менше ніж за п'ять днів до зазначеного контрактом терміну передачі товару повідомляє біржу про свою готовність передати товар покупцеві і подає необхідні документи про обсяги та якість товару, довідку про виконання проавансованої покупцем частини контракту.

Різновидом форвардних біржових угод, що покликані знизити рівень ризику контрагентів біржової торгівлі, є:

· **Угода з заставою** – це договір, за яким у момент його укладання одна сторона договору виплачує іншій визначену ними суму як гарантію виконання своїх зо-

бов'язань. Угоди з заставою захищають інтереси як продавця, так і покупця. Вони поділяються на:

- угоди з заставою на купівлю;
- угоди з заставою на продаж.

· **Угода з премією** — це договір (контракт), за яким одна із його сторін на підставі окремої заяви, до певного дня, за встановлену винагороду (премію) дістає право вимагати від другої сторони або виконати зобов'язання за договором, або цілком відмовитися від угоди. Угода із премією не змінює змісту форвардної угоди, а лише знижує рівень ризику для контрагентів, які здійснюють біржову торгівлю.

На біржах можуть вводитися певні обмеження щодо угод з премією. Наприклад, право вибору, що має відношення до виконання угоди (виконання угоди або відмова від неї), може належати тільки покупцю. Якщо такі обмеження не вводяться, то право вибору може належати обом сторонам договору.

Розрізняють наступні підвиди угод з премією:

Прості угоди з премією - за такої угоди сторона-платник премії дістає право відступного, тобто контрагент за оплату наперед встановленої суми відступає від виконання договору, якщо він стає для нього не вигідним, або втрачає певну суму, коли договір виконано. Цей вид угод з премією залежно від того, хто є платником премії (продавець чи покупець), бувають двох видів:

- угоди з умовним продажем;
- угоди з умовною купівлею.

За *угоди з умовним продажем* продавець готовий сплатити премію за те, що на момент надходження товару знайдеться більш вигідний покупець і ціна зросте. За таких умов продавець вважає, що йому вигідніше сплатити премію за умовний продаж свого товару першому покупцю і продати товар більш вигідному споживачу.

Угода з умовною купівлею укладається в інтересах покупця, коли він не впевнений, чи буде йому потрібний замовлений товар, чи він зможе знайти вигіднішого постачальника аналогічного товару. Позиція покупця у цьому випадку полягає у наступному: він сплачує премію, але в цього постачальника товар не купує; якщо він знаходить вигіднішого постачальника, товар купує у нього, проте, сплачує за нього на величину премії більше, ніж він коштує.

Премія у таких випадках визначається як сума, відокремлена від вартості угоди, або така, що в ній враховується.

Угоди з премією на купівлю і продаж суттєво відрізняються від угод з заставою на купівлю і продаж. Головна відмінність полягає у тому, що угоди з заставою є «твердими угодами», застава виступає гарантом їх виконання, а угода з премією відноситься до умовних угод: їх можна виконувати або не виконувати.

Угоди з премією укладаються досить рідко, оскільки виникають ускладнення із застосуванням штрафних санкцій за невиконання умов контракту з боку покупця.

Подвійні угоди з премією — договори, за якими платник премії дістає право вибору між позицією покупця та позицією продавця і право (якщо на це є згода обох сторін) відмовитися від угоди. Оскільки права платника премії, за таких угод, збільшуються удвічі порівняно з його правами за простої угоди, розмір премії також збільшується вдвічі.

Складні угоди з премією – це договори, які поєднують у собі дві протилежні за змістом угоди з премією, що укладаються однією брокерською фірмою з двома іншими учасниками біржової торгівлі.

Залежно, від того, чи є брокерська фірма, яка укладає складну угоду з премією, платником чи одержувачем, угода може мати подвійний зміст: у першому випадку право відмовитися від угоди належить брокерській фірмі; у другому – її контрагенту.

Кратні угоди з премією – це договори, за якими одна зі сторін дістає право (за певну премію на користь іншої сторони) збільшити на певну величину обсяг товару, що належить, згідно зі змістом угоди, до передачі або отримання:

Кратні угоди поділяються на:

- угоди на вибір покупця;
- угоди на вибір продавця.

Такі види угод є поєднанням «твердої угоди» з умовою, оскільки певна мінімальна кількість товарів обов'язково має бути передана або ж отримана.

Кратність полягає у тому, що більша частина продукції, яку уповноважена сторона може оголосити об'єктом виконання, повинна бути кратною обов'язковому (твердому) мінімуму, тобто перевищувати його у два, три, чотири і т. д. разів у межах максимуму, передбаченого договором (контрактом).

Бартерна угода – це погоджений, оцінений і збалансований обмін товарами, оформлений угодою, тобто це угода, за якою товар обмінюється на товар або на товар з частковою грошовою виплатою. Умовою еквівалентності товарообміну є обмін товарів за світовими або договірними цінами. На біржах подібні угоди не повинні домінувати, але в процесі проведення торгів доводиться враховувати вимоги продавців щодо зустрічного придбання необхідної їм продукції.

Бартерні угоди різко знижують пропускну здатність біржі, порушують механізм аукціонних торгів, призводять до суттєвих розбіжностей у цінах на одні і ті ж самі товари, а тому суперечать суті біржової торгівлі.

Залежно від специфіки укладання та реалізації біржові угоди поділяються на:

· **Угоди з умовою**, за умовами яких брокер повинен виконати певні доручення клієнта (наприклад, доручення продати реальний товар водночас із купівлею іншого реального товару). При цьому брокер має право відмовити клієнту, але якщо він прийняв таке доручення і не виконав його, то втрачає право на винагороду.

· **Угоди з кредитом** – угоди брокера і клієнта, за якими брокер зобов'язується в обмін на товар, запропонований клієнтом, надати клієнтові товар, який його цікавить. З цією угодою брокер звертається в банк, де отримує кредит на її здійснення. За цей кредит брокер купує товар, який цікавить клієнта, та отримує товар, запропонований клієнтом. Одержаний товар, як правило, дефіцитний, брокер самостійно продає його на біржі і повертає кредит.

Отже, угоди з кредитом дають змогу здійснювати суто бартерні операції на законній підставі.

Розвиток біржової торгівлі призвів до використання на біржах угод без реального товару, які на сьогоднішній день поділяються на ф'ючерсні та опціонні. Основна відмінність їх полягає у тому, що об'єктом купівлі-продажу є не реальний товар, а лише контракт на нього протягом певного періоду.

Реєстрація та оформлення всіх видів біржових угод здійснюється у спеціально відведеному відділі біржі як під час торгів, так і протягом кількох годин після їх закінчення.

При укладанні угоди сторони підписують договір поставки. Брокер-продавець дає гарантію на поставки товару, а брокер-покупець – гарантію оплати за товар. Гарантійний внесок не може бути нижчим 0,5% від суми заявки, помноженого на кількість місяців до виконання контракту (якщо це форвардний контракт).

При оформленні і реєстрації договорів купівлі-продажу або договорів поставки брокери підписують три копії документів: дві видаються сторонам угоди і один примірник залишається на біржі. Біржовий реєстратор присвоює цьому документу реєстраційний номер і проставляє на всіх примірниках печатку відділу реєстрації угод. Договір поставки може також бути оформлений поза біржею, але він повинен бути обов'язково зареєстрований у реєстраційному відділі в термін, передбачений Правилами біржової торгівлі (3-х днів).

Укладання форвардної угоди передбачає виконання брокерами зобов'язання щодо визначення неустойки за непоставлений чи недопоставлений товар у розмірі певного відсотка від суми угоди. Брокер також може провести операції зі страхування своїх угод, зокрема з перерахування страхових премій.

Угода, оформлена і зареєстрована у книзі (картотеці), має юридичну силу і може бути розірвана у встановленому порядку.

Порядок розірвання угод на кожній біржі визначається згідно з її правилами, при цьому угода не може бути розірвана лише однією зі сторін. Якщо брокер відмовляється від виконання своїх зобов'язань, тоді зацікавлена сторона протягом певного терміну подає заяву на розірвання угоди і визнання її недійсною у комісію з розгляду спорів. Ця заява розглядається комісією у певний термін.

Визнання угоди недійсною відбувається відповідно до існуючого законодавства і правил ведення торгів на біржі.

Якщо одна зі сторін не погоджується з рішенням комісії, вона має право звертатися до суду або арбітражного суду. Якщо виникають суперечки з питань технічного характеру, вони вирішуються через біржовий арбітраж, який для цього формує арбітражну колегію (третейський суд).

Члени біржі не можуть уникнути вирішення суперечки і зобов'язані виконувати рішення біржового арбітражу. При накладанні штрафу на винуватця біржа виплачує цю суму потерпілій стороні.

Якщо учасник біржового зібрання порушує правила біржової торгівлі, то представник біржового комітету має право застосувати наступні санкції:

- накласти штраф у розмірі, який встановлений біржею. Штраф може бути накладений з розголошення інформації, що є комерційною таємницею, за нез'явлення брокера на торги (при цьому і товар знімається з торгів), за відмову або уникання від оформлення договору купівлі-продажу. Якщо винні не сплатять штраф протягом встановленого біржею терміну, то біржа має право списати його у безакцентному порядку або продати брокерське місце через аукціон і виплатити винуватцю суму, що залишиться після сплати штрафу;

- просити винного залишити біржове зібрання, наприклад, за поширення неправдивих чуток. Якщо неправдиві чутки є систематичними, тоді винного можуть позбавити брокерського місця;

- заборонити на певний час або назавжди проводити біржові операції на конкретній біржі;
- позбавити права на продаж конкретної продукції на даному біржовому зібранні;
- затримати повернення внесеної застави;
- накласти арешт на товари, які зберігаються у приміщеннях, що належать біржі.

8.2. Товарні угоди. Товарний арбітраж

Біржовою операцією визнається угода, що відповідає сукупності зазначених нижче умов:

- якщо вона являє собою купівлю-продаж, поставку та обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі;
- якщо її учасники є членами біржі;
- якщо вона подана до реєстрації та зареєстрована на біржі не пізніше наступного за здійсненням угоди дня.

Угоди, зареєстровані на біржі, не підлягають нотаріальному посвідченню.

Зміст біржової угоди (за винятком назви товару, кількості, ціни, місця і строку виконання) не підлягає розголошенню. Цю інформацію може бути надано тільки на письмову вимогу судам, органам прокуратури, служби безпеки, внутрішніх справ, господарському суду та аудиторським організаціям у випадках, передбачених законодавством України. Угода вважається укладеною з моменту її реєстрації на біржі.

Біржові операції дозволяється здійснювати тільки членам біржі або брокерам.

Процедура біржового торгу, яка склалася на товарних і фондових біржах України, здійснюється за принципом аукціону.

Аукціон – продаж товарів, майна з публічного торгу покупцеві, котрий запропонував найвищу ціну. Аукціони бувають трьох типів: англійський, голландський; темний.

· В *англійському аукціоні* ставки піднімаються, а торги тривають доти, доки лот не буде продано покупцеві, який запропонував найвищу ціну.

· *Голландський аукціон* розпочинають з найвищої ціни, яку поступово знижують, доки не знайдеться покупець, готовий придбати лот.

· *Темний аукціон* характерний тим, що всі покупці заявляють свої ставки водночас, а лот продається тому, хто запропонував найвищу ціну.

За будь-якого виду аукціону власником товару стає той, хто запропонував найвищу ціну.

Відповідно до заявок маклер оголошує на аукціоні назву біржових товарів, їх базис поставки, обсяг партії, ціну та інші показники. Якщо брокер зацікавився товаром, оголошеним маклером, він повідомляє про це останньому вголос або підняттям руки. У разі досягнення згоди брокер-продавець і брокер-покупець підписують заявку на товар, який є об'єктом угоди. З цього моменту угоду вважають укладеною. Підписана двома сторонами заявка надходить до маклера, який реєструє її підписом та фіксує час і дату реєстрації. Після цього реєстратор вводить інформацію угоди до банку даних.

Згідно з Правилами біржової торгівлі угоду можна оформляти і після закінчення торгів у чітко визначений час. Попередньо брокери обмінюються письмовими контрактами для того, щоб угода набула юридичної сили. Працівники біржі та спеціальні біржові комітети здійснюють контроль за достовірністю укладання угод.

Якщо до товару, оголошеного маклером, не виявлено інтересу, брокер-продавець має право змінити ціну заявленого товару і повідомити про це біржовим зборам підняттям руки або передачею інформації маклеру письмово.

Якщо до тієї чи іншої позиції виявлено інтерес більш ніж одного брокера, маклер влаштовує конкурсні торги, на яких заявлену ціну можна змінювати за умов:

- кількох брокерів-покупців, тоді право укласти угоду дістає той, хто запропонував найвищу ціну;
- кількох брокерів-продавців, тоді право укласти угоду дістає той, хто пропонує найнижчу ціну.

Брокери, які досягли згоди про укладання угоди, дотримуючись викладеної процедури торгів, зобов'язані зареєструвати її в маклера, який перед реєстрацією оголошує умови здійснення угоди.

Якщо брокер відмовляється від здійснення або реєстрації угоди за умов, визначених у заявці, це розцінюється як відмова від здійснення угоди на заявлених умовах, визнається порушенням правил торгівлі і карається штрафом. Якщо брокер-продавець у момент оголошення позиції товару, до якого виявлено інтерес, не відреагував або його не було в залі, то за цією позицією торг відкладається.

Щоб підвищити ефективність функціонування бірж, сьогодні широко використовуються програми автоматизованих систем організації біржових торгів.

Правила біржової торгівлі розробляються відповідно до законодавства України і є основним документом, що регламентує порядок здійснення біржових операцій, ведення біржової торгівлі та розв'язання спорів з цих питань (створені відповідно до Закону України «Про товарну біржу»).

Правила біржової торгівлі затверджуються загальними зборами членів товарної біржі або уповноваженим ними органом.

У правилах біржової торгівлі визначається:

- строк і місце проведення біржових операцій;
- склад учасників біржових торгів і сукупність вимог, що ставляться до них;
- порядок здійснення та реєстрації біржових операцій;
- порядок визначення та розмір плати за користування послугами біржі;
- відповідальність учасників та працівників біржі за невиконання або ненадання виконання правил біржової торгівлі;
- інші положення, встановлені органами управління біржі.

На товарній біржі забороняються:

- купівля-продаж товарів (контрактів) безпосередньо однією особою або через підставних осіб з метою впливу на динаміку цін;
- будь-які погоджені дії учасників біржової торгівлі, які мають на меті зміни чи фіксації поточних біржових цін або можуть призвести до них;
- поширення неправдивих відомостей, що можуть призвести до штучної зміни кон'юнктури.

Біржова торгівля здійснюється шляхом проведення біржових операцій членом біржі:

- на замовлення клієнта, від свого імені та за власний рахунок або від свого імені та за рахунок клієнта (брокерська діяльність);
- від свого імені та за власний рахунок для власних потреб чи з метою подальшого перепродажу (дилерська діяльність).

Член біржі, статутом якої не передбачено посередницьку діяльність, має право займатися виключно брокерською діяльністю з реальним товаром.

Оплата клієнтами послуг членів біржі за виконання замовлень з купівлі-продажу сільськогосподарської продукції на біржі проводиться як комісійна винагорода, розмір якої може регулюватися Правилами біржової торгівлі. Інші послуги, які надають посередники, оплачуються за згодою обох сторін відповідно до законодавства України.

Член біржі зобов'язаний не пізніше одного дня після виконання (невиконання у встановлені строки) замовлення повідомити про це свого клієнта погодженими засобами зв'язку, якщо інше не передбачене договором з клієнтом.

Обслуговування кожного клієнта членом біржі проводиться згідно з укладеним між ними договором, в якому визначаються права, обов'язки та відповідальність сторін.

Зазначений договір обов'язково включає положення щодо права, зобов'язання та відповідальності сторін, митного оформлення продукції в разі, якщо цю продукцію буде куплено особою - нерезидентом України. За умов наявності цих положень право на декларування може набувати біржовий посередник (член біржі).

Учасниками біржової торгівлі можуть бути тільки члени біржі. Членство на біржі регламентується установчими документами, Правилами біржової торгівлі та іншими документами затвердженими біржовим комітетом.

Учасники біржових торгів:

- **Брокери** – фізичні особи, зареєстровані на біржі відповідно до її Статуту, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій шляхом підшукування контрактів і подання здійснюваних ними операцій для реєстрацій на біржі.

Кількість брокерів кожної біржі визначається біржовим комітетом (радою біржі).

Брокери мають право пересвідчитися в наявності та якості запропонованого товару, а також у платоспроможності покупця, пропонувати альтернативні умови контрактів та здійснювати будь-які інші дії, що не суперечать інтересам клієнтів.

Брокерам забороняється розголошувати комерційні таємниці щодо здійснюваних за їх участю біржових операцій клієнтів, одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному.

- **Біржові маклери** – працівники біржі, які ведуть торги, фіксують усну згоду брокерів на укладання угоди на певних умовах і мають право призупиняти торги не більш ніж на десять хвилин.

Особи, які забезпечують проведення біржових торгів, за своїми функціональними обов'язками працівники біржі.

Порядок допуску до торгового залу біржі відвідувачів та представників засобів масової інформації визначається біржею.

Відвідувачам заборонено безпосередньо чи опосередковано втручатися в хід біржових торгів. Маклер має право при необхідності прийняти рішення про випровадження відвідувачів із залу під час торгів.

До біржових торгів допускається сільськогосподарська продукція певного переліку, який затверджується біржею, стандартної якості, що є реальним товаром, а також стандартні контракти на цю продукцію, допущені біржею до торгів у встановленому порядку.

За рішенням біржового комітету до торгів може бути допущена також продукція, що забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції, кількість якої не повинна перевищувати 40 відсотків від загального обсягу товару.

Стандарти щодо мінімальної кількості сільськогосподарської продукції, що виставляється на торги, затверджуються біржовим комітетом.

Ціни на біржі формуються вільно. Їх рівень визначається на кожен вид сільськогосподарської продукції співвідношенням попиту та пропозиції на певний момент біржових торгів.

На біржі використовуються такі поняття цін: ціни продавця (пропозиції), ціни покупця (попиту), ціни біржових угод, котирувальні ціни.

Ціною продавця на біржовий товар визнається ціна, що вказана учасником біржових торгів у заявці на продаж, а також названа ним під час торгів з метою стимулювання продажу.

Під ціною покупця розуміють ціни, що вказані покупцем у заявках на купівлю, а також ті, які називаються ним безпосередньо під час торгів при обговоренні пропозиції продавця.

Ціною біржової угоди є остання з тих, які названі покупцем (продавцем) цін під час біржових торгів на конкретну позицію товару, що зафіксована біржовим маклером.

Котирувальна ціна – це ціна, визначена котирувальною комісією біржі шляхом аналізу цін біржових угод, цін продавців, цін покупців на підставі єдиних критеріїв та спеціальних методів.

Розрізняють котирування офіційне та позаофіційне (довідкове).

Котирування офіційне проводиться щодо цін біржових угод на визначені біржею групи сільськогосподарської продукції стандартної якості з єдиним базисом поставки після кожного біржового торгу. Процес визначення офіційної котирувальної ціни передбачає об'єктивне оцінювання коливань цін протягом біржового дня.

Котирування позаофіційне (довідкове) проводиться на підставі аналізу всіх цін (попиту, пропозиції, угод) з урахуванням оцінювання котирувальною комісією кон'юнктури попиту та пропозиції за трьома напрямками:

- за цінами продавців (котирувальна ціна пропозиції);
- за цінами покупців (котирувальна ціна попиту);
- за найбільш типовою на біржі в конкретний період часу ціною на конкретний вид (групу) товару (котирувальна ціна біржі).

Довідкове котирування може проводитися на підставі підсумків кількох біржових торгів. Дані котирування не можуть бути оскаржені членом біржі та змінені за рішенням біржового комітету. Дані офіційного котирування сповіщаються на біржі наступного понеділка після проведення торгів.

Рішенням котирувальної комісії біржа має право встановлювати граничні рівні коливання цін на товари, що офіційно котируються на біржі, відхилення від яких дає підставу для припинення торгу з конкретного виду товару.

Рівень цін для закупівлі сільськогосподарської продукції та продовольства на державні потреби має визначатися з урахуванням середньозважених цін за результатами попередніх торгів.

Місцем проведення торгів є торговий зал біржі. Біржа визначає місце в торговому залі для торгів окремими групами сільськогосподарської продукції. Зміна кількості та розміщення нових місць визначається не пізніше, ніж за десять днів до початку торгів. Інформація про це оприлюднюється в триденний строк.

Дні та час початку біржових торгів визначаються біржею. Зміна розпорядку повідомляється учасникам біржею.

Заявки на купівлю чи продаж реальної сільськогосподарської продукції подаються брокерами на біржу до початку торгів. Форму заявки, час та спосіб подачі визначає біржа. Одночасно із заявкою брокер зобов'язаний подати документи.

На продаж: довідку сертифікованого складу про наявність заявленої кількості сільськогосподарської продукції; сертифікат якості незалежної інстанції з контролю якості сільськогосподарської продукції.

На купівлю – документ про оплату біржі гарантійного внеску.

Біржа має право вимагати від покупця документи, що підтверджують наявність на його рахунку в банку необхідних коштів чи гарантію оплати від банку.

У заявці обов'язково вказується строк її дії. Продовження строку дії чи зняття заявки, а також зміна інформації брокером проводиться письмово в строки, встановлені біржею. На основі заявок формується бюлетень продажу та купівлі на конкретний біржовий торг, позиції якого є підставою для оголошення інформації маклером, що веде торги.

Бюлетень формується за групами сільськогосподарської продукції, назвою та за принципом зниження цін.

Реквізитами бюлетеня може бути назва, якісна характеристика, кількість, ціна, місцезнаходження сільськогосподарської продукції або місце поставки, умови оплати.

Бюлетень за форвардними пропозиціями формується аналогічно до бюлетеня за спотовим продажем та додатково розподіляється за строком виконання.

Ціни на продукцію приймаються за базисом поставки. Бюлетень формується з урахуванням базису поставки.

Біржа зобов'язана за добу до торгів підтвердити отримання заявки від брокера. У разі відхилення від інформації його заявки, брокер повинен негайно сповістити про це біржу.

Бюлетень заявок на продаж надається брокерам біржею за дві години до початку торгів. Торги проводяться в національній валюті.

Реєстрація учасників торгів та допуск до торгового залу регламентується біржею. Торги реальною сільськогосподарською продукцією з негайною поставкою проводяться за регламентом.

Біржовий маклер, що веде торги, оголошує початок біржового торгу, після чого послідовно називає номер позиції згідно з бюлетенем продажу певного біржового дня.

Брокер-продавець піднімає реєстраційний номер, що підтверджує його присутність у залі. За відсутності продавця позиція, яку він заявив, знімається з торгів.

Брокер-покупець сповіщає про готовність купити товар за цією позицією бюлетеня за оголошеною ціною підняттям реєстраційного номера. Якщо інших покупців немає, угода вважається укладеною після оголошення маклера: позиція №__ за ціною __продана брокеру №__. Інформація про продану позицію висвітлюється на табло.

Якщо покупців виявиться більше одного, між брокерами проводиться конкурентний торг на збільшення ціни. Брокер-покупець, який запропонував найбільшу ціну, вважається стороною угоди.

Якщо покупців на оголошену позицію за стартовими умовами не виявлено, брокер-продавець може запропонувати зниження ціни. При виявленні покупця маклер фіксує ціну продажу і оголошує продаж позиції. Якщо після запропонованої зниженої ціни продавець не виявляється, позиція знімається з торгів.

У випадку, коли під час зниження ціни виявиться більше одного покупця, проводиться конкурентний торг на її збільшення

За відсутності попиту на пропозицію брокер-покупець може запропонувати продавцю змінити умови продажу. Якщо брокер-продавець згоден, угода укладається на запропонованих умовах. Право вибору сторони угоди між брокером-покупцем, який згоден на купівлю позиції згідно із заявкою, і брокером-покупцем, що запропонував більш високу ціну, але лише на частину заявленої партії, має брокер-продавець.

Брокери, що уклали угоду, підписують тикет, в якому вказуються лоти торгів, позиція бюлетеня, кількість, ціна, реєстраційний номер брокера, і здають його реєстратору. Непідписання тикету є порушенням правил.

Після оголошення всіх позицій бюлетеня на продаж маклер надає можливість брокерам для заяв та пропозицій, що мають відношення до змісту торгів або їх процедури. Після цього оголошується бюлетень на купівлю, причому брокер, що виконав своє замовлення на купівлю під час торгів за бюлетенем на продаж, може зняти свою позицію тільки в обсязі укладених угод.

Біржовий маклер після оголошення всіх позицій бюлетеня за необхідності може зробити повідомлення біржі, потім закриває торги. Учасники біржових торгів, що уклали угоди, запрошуються до біржових реєстраторів для оформлення біржового контракту.

Біржовий комітет і представник органу уповноважені формувати та використовувати державні інтервенційні запаси (ресурси) сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства. Вони мають право на оперативне втручання в хід ведення торгів, якщо ціни біржових угод протягом дня різко підвищуються або знижуються, а також має місце неправильна інформація, яка негативно впливає на них.

Протягом встановленого біржею терміну нею видається підсумковий бюлетень результатів торгів та оприлюднюється на інформаційному стенді.

Під час проведення торгів та перебування на біржі учасники торгів і службовці біржі зобов'язані дотримуватися правил поведінки та ділової етики, що затверджені біржею.

Угода, укладена на біржових торгах, має бути зареєстрована та оформлена як біржовий контракт.

Біржовий контракт має включати положення щодо прав, обов'язків і відповідальності з митного оформлення експорту продукції, що не суперечать укладе-

ному біржовим посередником (членом біржі) договору на брокерське обслуговування продавця цієї продукції. Зазначені положення можна викласти і окремим протоколом як додаток до контракту.

Дані тікетів підписані брокером, порівнюються з даними реєстратора про покупця, продавця, кількість товару та ціну укладених угод. У випадку розбіжності даних тікета з даними реєстратора, рішення про умови угоди приймає маклер, який вів торги.

Брокери, зобов'язані підписати контракт, а біржа його зареєструвати не пізніше наступного за укладенням угоди робочого дня. Під час підписання контракту брокер зобов'язаний надати договори, на підставі яких він діяв в інтересах третіх осіб. Несвоєчасне підписання контракту визначається як відмова від оформлення угоди.

Біржовому контракту присвоюється реєстраційний номер, його форма та зміст затверджується біржею. Контракт підписується брокерами, уповноваженими особами біржі та засвідчується печаткою біржі. Контракт оформляється в трьох примірниках: по одному для кожної із сторін угоди і для архівного зберігання на біржі.

За поданням сторін біржа може видавати завірені копії контракту.

У разі укладання біржового контракту, однією із сторін якого виступає покупець – нерезидент України, оригінали продавця і біржі завіряє уповноважена біржею особа штампом або написом «Копія». Підставою для митного оформлення експорту продукції є тільки оригінал покупця.

Інформація щодо оформлених контрактів вноситься в журнал реєстрації контрактів. За реєстрацію укладеної угоди біржа може встановлювати реєстраційний збір, що не перевищує 0,5 % від суми угоди з обох сторін, з урахуванням усіх податків, що встановлені на території України. Біржа самостійно визначає сторону або сторони, що оплачують державне мито за реєстрацію угоди згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про державне мито».

За відсутності в біржовому контракті відомостей щодо прав, зобов'язань і відповідальності за митне оформлення експорту продукції, декларування може виконати тільки продавець цієї продукції самостійно або через митного брокера.

У разі відсутності положень щодо митного оформлення експорту продукції в договорі на брокерське обслуговування продавця сільськогосподарської продукції, при відмові продавця взяти участь у зовнішньоекономічному оформленні відповідальність за наслідки несе біржовий посередник, який уклав договір на брокерське обслуговування продавця.

Під час оформлення біржового контракту, стороною (сторонами) якого є нерезидент (нерезиденти) України, ціна біржової угоди зазначається в іноземній валюті. Перерахування здійснюється за курсом НБУ на день проведення торгів.

Розрахунки за цими контрактами здійснюються в іноземній валюті. Розірвання біржових угод не допускається, крім випадків, що передбачені законодавством України та правилами біржової торгівлі.

Угода, що зареєстрована на біржі, визнається розірваною в таких випадках:

- за рішенням біржового арбітражу;
- та рішенням судових органів;
- та погодженням сторін.

Порядок претензійного врегулювання спорів визначається законодавством України та міжнародними угодами.

Правила та порядок розгляду спорів, кількість суддів та персональний склад біржового арбітражу підлягають затвердженню рішенням загальних зборів членів біржі.

У випадку розірвання контракту сторони зобов'язані сповістити про це біржу не пізніше як за 10 днів від дня розірвання контракту.

У разі розірвання угоди або визнання її недійсною, біржа зобов'язана сповістити про це пункт реєстрації угод митними органами України протягом наступного дня після отримання зазначеної інформації.

Розрахунки за угодами здійснює розрахункова палата. **Розрахункова палата** — це відділення біржі, через яке за договором з біржею й посередницькими фірмами реєструються всі ф'ючерсні контракти, узгоджується й забезпечується виконання і всі розрахунки з ними.

Незважаючи на фіктивний характер угод ф'ючерсної торгівлі, інколи й за ф'ючерсними контрактами відбуваються поставки товару.

Розрізняють два типи поставок товару: первинну і вторинну.

Первинна поставка товару — це поставка товару на склад біржі або отримання з біржового складу.

Вторинна поставка товару доречна, коли одна й та сама партія товару без вилучення зі складу біржі знову постачається за біржовим контрактом протягом того самого місяця. На більшості бірж продавець може поставити лише товар, який перебуває на їх складах, у сейфах зареєстрованих банків, з підприємств, які отримали відповідний сертифікат. Крім того, продавець має надати такі відомості про партії товарів:

- вид транспорту, яким доставлено товар;
- країна походження;
- загальна вага партії;
- кількість куп, ящиків, мішків тощо;
- затверджений біржовий склад зберігання товару;
- дата поставки товару на склад, переміщення, взяття зразків тощо;
- номер варанта.

Також продавець зобов'язаний надіслати покупцю розрахункової палати **нотіс** — повідомлення про постачання, що подається за певною формою на ф'ючерсній біржі і виражає їхні наміри поставити реальний товар для виконання біржового контракту. У нотісу має бути вказано: ціну, дату контракту, час отримання нотісу розрахунковою палатою, час видачі нотісу покупцеві біржового контракту.

Після подання нотісу в розрахункову палату його вже не можна вилучити звідти або змінити без згоди покупця чи рішення арбітражного комітету. Всі нотіси, що пройшли через розрахункову палату, обов'язково приймаються покупцями до виконання. У разі внесення платежу в розрахункову палату покупець отримує варант, або складське свідоцтво. Цей документ дає право власності на товар на певному складі. Продавець зобов'язаний оплатити ним витрати, що відповідають умовам поставки протягом певного періоду часу з дати виставлення нотісу.

Для стимулювання розвитку ф'ючерсного ринку України треба виконати, як мінімум, дві умови:

- цивілізований позабіржовий ринок, обов'язковим елементом якого є приватні елеватори та склади, вартість послуг яких суттєво впливає на формування ціни реального товару,
- відміна діючої сьогодні заборони юридичними особами мати більш ніж один розрахунковий рахунок.

Для забезпечення надійності розрахунків за спотовими угодами з реальним товаром продавець і покупець вносять гарантійний внесок, розмір якого не може бути меншим 0,5 % від суми заявки. Гарантійний внесок за форвардними угодами не може бути нижчим, ніж 0,5 %, помножених на кількість місяців до виконання контракту.

У випадку відмови покупця від оплати або закінчення терміну оплати контракту, гарантійний внесок, за винятком обов'язкових платежів біржі, направляється на користь продавця.

Брокеру-учаснику торгів, що не уклав угоди під внесений і гарантійний внесок, він повертається біржею не пізніше трьох днів після закінчення строку дії заявки.

Оплата біржових контрактів проводиться через біржу до виконання контракту як продавцем, так і покупцем. Підставою для перерахування вартості контракту продавцю є акт приймання-передачі зазначеної в контракті сільськогосподарської продукції за кількістю та якістю, підписаний покупцем і продавцем, або письмова згода покупця на передплату.

У випадку надання біржі акта прийняття-передачі в строки, зазначені в контракті, кошти, що надійшли від платника, повертаються йому біржею протягом двох робочих днів.

При надходженні заявки від продавця про порушення покупцем умов контракту біржа може затримати на своєму рахунку гарантійний внесок і прийняти рішення протягом п'яти робочих днів про порядок вирішення спору.

У випадку невиконання контракту винна сторона сплачує штраф у встановленому біржовим комітетом (радою біржі) розмірі на користь біржі та потерпілої сторони.

Визнання біржової угоди недійсною внаслідок порушення цих правил однією із сторін не звільняє порушника від сплати реєстраційного збору біржі.

Керівники біржі несуть відповідальність за будь-яке порушення Правил біржової торгівлі в порядку, визначеному положеннями про структурні підрозділи біржі та посадовими інструкціями.

За порушення правил біржової торгівлі можуть застосовуватись санкції у випадках:

- надання документів, що містять недостовірну інформацію;
- несплати оформленого біржового контракту;
- перешкоджання веденню торгів;
- нез'явлення на торги брокера, що подав заявку.

Цей перелік може бути змінений або доповнений рішенням керівних органів біржі.

До учасників торгів можуть застосовуватися санкції:

- попередження про неналежну поведінку;

- випровадження із залу торгів з одночасним зняттям заявки з торгів;
- позбавлення права участі в біржових торгах протягом певного часу або постійно (дискваліфікація);
- відмова в реєстрації на даний біржовий торг;
- штраф;
- призупинення або позбавлення членства на біржі.

На вимогу учасника торгу йому повинна бути видана офіційна довідка про застосування санкцій.

Спори, що виникають у процесі виконання Правил біржової торгівлі, вирішуються залежно від компетенції – дирекцією, біржовим комітетом, біржовим арбітражем, загальними зборами членів біржі.

Одним із найважливіших інструментів економічної системи ринку є товарний арбітраж, у який входять:

- угода з метою отримання прибутку від різниці у цінах на один і той самий товар на двох або більше ринках. Різниця у цінах може виникнути у зв'язку з коливаннями попиту і пропозиції на окремих ринках, державним втручанням, під впливом валютних чинників і т. ін.;
- операції на одному і тому ж ринку, що здійснюються з метою отримання прибутку, в результаті будь-якої різниці у котируванні цін на товар з різними термінами поставки «арбітраж у часі».

Ціни на біржові товари з поставкою у різні строки знаходяться на різних рівнях під впливом як вартісних чинників (витрати та зберігання), так і співвідношення попиту і пропозиції та перспектив розвитку виробництва і споживання. Як правило, за умов збалансованого попиту і пропозиції та сприятливих перспектив, співвідношення цін на товар з різними строками поставки характеризується як контанго, а за нестачі наявного товару – беквардейшн. Постійні зміни оцінок поточного і перспективного співвідношення цін на товари з різними строками поставки і створюють основу для «арбітражу в часі».

Більш складним є використання географічної різниці в цінах на продукцію. Купуючи дешеву продукцію в одному регіоні з метою її продажу за більш високими цінами в другому регіоні, необхідно пам'ятати про затрати на транспортування, зберігання, втрати в дорозі, зниження якості частини продукції.

Торговців, які відстежують ціни на географічно віддалених ринках і заробляють на купівлі товару там, де він дешевший, і продажу там, де він дорожчий, називають арбітражистами.

Існує також проблема пов'язання цін на один і той самий продукт у різні періоди року. Всім відомо, що жива худоба восени продається за більш низькою ціною, ніж в інші періоди року. Кукурудза в період збирання і відразу після нього буде коштувати дешевше, ніж через кілька місяців, оскільки на ціні вже позначаються затрати на зберігання. Ще більш очевидно є ця істина для сезонної продукції, яка швидко псується і потребує спеціальних приміщень та великих затрат на зберігання.

Аналізуючи динаміку змін ціни по днях і місяцях за певний період, трейдер, який спеціалізується на часовій різниці у цінах і називається спредером, встановлює, що ціни на певний вид товару в різні періоди взаємозалежні.

Взаємозалежність цін існує не лише стосовно виду товару в різні періоди часу, а також і між різними, якимось чином пов'язаними між собою товарами. Наприклад, коли один біржовий товар виробляється з іншого або з використанням іншого (соєва олія і соєвий шрот – з сої-бобів, зерно використовується як головний вид сировини для виробництва свинини і т. ін.). Тут зміни цін на сировину обов'язково позначаються на цінах на готову продукцію, і навпаки.

Отже, існує стійка закономірність зв'язку між цінами на сировину і готовий продукт. Спедер може її виявити і використати на торгах, купуючи сировину і продаючи готову продукцію, і навпаки.

Менш очевидними, проте зрозумілими, є випадки взаємопов'язаної зміни цін на два або більше продуктів під впливом однієї і тієї ж причини. Наприклад, сильна засуха одночасно змінить урожайність усіх зернових культур, але не однаковою мірою.

Знаючи закономірності змін урожайності зернових культур в посушливі роки, спедер зможе використовувати їх, купуючи одні види продукції і продаючи інші.

Взаємозалежність цін на товари може проявлятися і у випадку, коли вони є конкурентоздатними на споживчому ринку. Наприклад, підвищення цін на свинину призведе до зростання цін на яловичину.

Тому, виявивши кількісні співвідношення між цінами на ці два види товарів, спедер постійно стежить за його збереженням, і коли він бачить це, то купує контракт на один із них, продає на другий і виграє, коли різниця досягає нормального рівня. Подібні операції називають арбітражними угодами.

Розрізняють арбітражні операції у часі і просторі. Перші укладаються на одному ринку і спрямовані на сприятливі зміни ціни в майбутніх періодах; другі укладаються одночасно на різних ринках і спрямовані на прибуток від реалізації рівня цін на один і той же товар на цих ринках.

Наведені вище приклади відносно прості, зрозумілі і доступні кожному. Проте рух ринкових цін - явище досить складне, і для його аналізу окремі торговці, особливо великі фірми, використовують досить складні методи.

Тих, хто використовує методи графічного аналізу, зазвичай називають чартистами. Завдання класичного графічного аналізу цін – виявити за допомогою графіка, або чарта, зміни цін, визначити моменти змін тенденцій.

8.3. Угоди банків з цінними паперами

Розглянемо порядок проведення торгів на фондовій біржі акціями ВАТ, що належать державі. Власником цих акцій від імені держави під час приватизації виступає Фонд державного майна.

Торги можуть проводитися як відкриті аукціонні торги «з голосу», такі в електронній системі біржі.

Форма проведення торгів по кожному об'єкту визначається представництвом Фонду державного майна за погодженням з біржею і вказується в замовленні на продаж.

Відкриті аукціонні торги «з голосу» проводяться за безпосередньою участю брокерських контор Біржі та інших учасників торгів. Перед початком усі учасники аукціону проходять реєстрацію і отримують картку зі своїм реєстраційним номером.

Участь у торгах за окремими позиціями біржового бюлетеня беруть лише ті учасники, які подали заяву на придбання певної кількості акцій цієї позиції.

Торги проводяться на підвищення ціни. Крок торгів відповідає встановленому правилами біржі, але не може бути меншим 10 % від попередньої ціни цінного паперу. У разі необхідності крок може бути змінений під час торгів рішенням ліцитатора за погодженням з представництвом.

Веде торги ліцитатор, призначений біржею. Покупець, який бере участь у торгах, повинен підняти картку зі своїм реєстраційним номером і запропонувати свою ціну, яка має бути кратною кроку аукціону.

Переможцем визначається учасник торгів, що назвав найвищу ціну, яку тричі оголосив ліцитатор та після удару молотка в гонг сповістив про продаж певного пакета акцій такими словами;

«Продано покупцю за номером _____».

Торги в електронній системі біржі проводяться за правилами та технологією, прийнятими на біржі. При цьому біржа забезпечує представництву можливість доступу до електронної системи біржі на правах брокерської контори (виділення робочих місць у торговому залі, підключення до інформаційної мережі тощо), що має бути передбачено угодою про спільну діяльність між фондом і біржею.

Учасники торгів, які стали переможцями, укладають на Біржі контракти, що укладаються в день торгів. У разі придбання одним покупцем кількох лотів акцій одного акціонерного товариства складається один біржовий контракт на загальну кількість придбаних акцій.

Біржові контракти укладаються в трьох примірниках (у випадку проведення торгів на філії біржі – в чотирьох примірниках), які після підписання їх продавцем, покупцем та реєстрації реєстраційною палатою біржі передаються представництву, покупцю та біржі. Біржові контракти, не оформлені належним чином у день торгів, вважаються анульованими.

Брокерська контора, яка купує акції від свого імені, але за дорученням і за рахунок свого клієнта, одночасно з оформленням біржового контракту надає представництву копію свого договору з клієнтом про брокерське обслуговування та перелік клієнтів, у якому вказуються їх юридичні реквізити, кількість придбаних на їх ім'я акцій та номери контрактів, за якими вони придбані.

Покупці сплачують вартість придбаних акцій, біржовий збір у розмірі одного відсотка від суми, зазначеної в укладеній угоді, податок на додану вартість на суму біржового збору та державне мито на рахунок біржі протягом п'яти робочих днів з дня проведення торгів з урахуванням сплаченої суми застави.

Перерахування коштів з кожного укладеного контракту підтверджується реєстром оплачених контрактів, завіреним підписами керівника, головного бухгалтера та печаткою біржі.

Учасник торгів, який порушує правила проведення торгів акціями ВАТ, що належать державі та підлягають приватизації, відмовляється від укладання контрактів або від їх оплати, несе відповідальність перед біржею згідно з діючими правилами біржі.

Порушення покупцями строків оплати біржових контрактів є підставою для анулювання відповідних контрактів.

У цьому випадку учасник торгів сплачує на рахунок біржі неустойку в розмірі, передбаченому біржовим контрактом, з урахуванням суми застави.

Учасник торгів, який став переможцем, але відмовився від укладання контрактів, позбавляється права на подальшу участь у цих торгах і сплачує на рахунок біржі неустойку в розмірі, передбаченому біржовим контрактом з урахуванням сплаченої суми застави.

Відповідальність за дії, скоєні брокерською конторою, яка не сплатила суму застави, несе біржа.

Сплачена застава повертається біржею учасникам торгів, які не стали переможцями, протягом двох робочих днів з дня проведення торгів.

Протягом трьох робочих днів після отримання коштів біржа перераховує на рахунок державного позабюджетного фонду приватизації повну вартість акцій та суми неустойки, за вирахуванням коштів, що йдуть на відшкодування витрат, пов'язаних з продажем акцій, якщо це передбачене законодавством України, угодою про спільну діяльність між біржею та фондом.

Якщо законодавством України передбачено інший розподіл коштів, одержаних від продажу акцій ВАТ, що належать державі та підлягають приватизації, то такий розподіл здійснюється біржею протягом трьох робочих днів після отримання відповідних коштів на її рахунок.

У разі порушення строку перерахування коштів біржа сплачує на рахунок державного позабюджетного фонду приватизації та інших отримувачів коштів пеню у розмірі, визначеному угодою про спільну діяльність між біржею та фондом.

Правилами фондової біржі має бути передбачена наявність порядку допуску (лістингу) цінних паперів до офіційного та неофіційного котирування.

Умовами допуску визначаються вимоги, згідно з якими в офіційному котируванні мають перебувати цінні папери, емітенти яких задовольняють певним економічним та фінансовим критеріям, що встановлені біржею, регулярно поширюють інформацію про свою діяльність.

Ці вимоги повинні містити такі кількісні показники діяльності емітента, цінні папери якого будуть перебувати в офіційному лістингу:

- мінімальну величину активів, що має становити суму, еквівалентну 400000 євро;
- прибуток за останній балансовий рік (за кожний рік із двох, що є попереднім стосовно останнього балансового року в сумі, еквівалентній 80000 євро, або сумарний прибуток за останні три роки в сумі, еквівалентній 220000 євро, за умови, що кожен рік повинен бути прибутковим);
- кількість випущених в обіг акцій не менше 1000000 штук;
- кількість акціонерів, які володіють не менш ніж 100 акціями, що становить 2000 осіб, або загальну кількість акціонерів, не меншу 2200 осіб.

В офіційному лістингу повинні перебувати цінні папери, які випущені та зареєстровані відповідно до законодавства.

Допуск цінних паперів емітента має передбачити мінімальний рівень розповсюдження невеликих пакетів цінних паперів, який не перевищує рівень, встановлений біржею для офіційного котирування. Порядок допуску цінних паперів до котирування на біржі повинен упорядковуватися окремим положенням.

Порядок допуску (лістинг) має передбачити подання емітентом заяви про допуск до офіційного котирування на фондову біржу (безпосередньо або через уповноважену ним особу), згідно з якою емітент бере на себе зобов'язання:

- подавати на біржу звіти про чергові або позачергові загальні збори акціонерів;
- негайно інформувати біржу про внесення до статутних документів змін та про рішення емітента, що стосуються його цінних паперів;
- узгоджувати з біржею графік випуску та передплати (розміщення) цінних паперів, а також проведення будь-якої іншої фінансової операції, що включає пільгові права, тобто права, які стосуються цінних паперів, допущених до офіційного котирування;
- узгоджувати з біржею графік проведення технічних процедур будь-якої операції з власними цінними паперами, зокрема виплати відсотків та дивідендів;
- інформувати біржу про будь-який новий факт, який спроможний відчутно вплинути на біржовий курс, на майнове або фінансове становище емітента та його діяльність;
- надсилати біржі всі поширені ним офіційні повідомлення або публікації, а також будь-який матеріал, що містить економічну та фінансову інформацію, яку емітент має намір опублікувати;
- забезпечувати на ринку цінних паперів безкоштовне для власників іменних цінних паперів обслуговування своїх цінних паперів та виплати відсотків, погашень і дивідендів, а також попереджувати біржу про будь-які зміни в призначенні посередників, що здійснюють її фінансове обслуговування;
- періодично повідомляти біржу про загальну кількість голосів для наступної публікації повідомлення про це в офіційному виданні біржі;
- публікувати в офіційному виданні біржі інформаційні повідомлення про перший та наступні випуски своїх цінних паперів;
- виконувати накази, що видаються Комісією та іншими органами державної влади щодо захисту інтересів інвесторів та їх прав на інформацію.

До прийняття біржею рішення про допуск (лістинг) цінних паперів до офіційного котирування, біржа повинна укласти з емітентом двосторонній договір про підтримання лістингу згідно з положенням про допуск. В інтересах ринку цінних паперів та інвесторів біржа може обумовити допуск особливими умовами, які емітент зобов'язаний виконати.

Біржа повинна повідомляти про своє рішення емітента, який подав заявку, протягом визначеного біржею терміну з дня надходження заявки про допуск цінних паперів до офіційного котирування або, якщо біржа буде вимагати від емітента додаткових відомостей, протягом 30 днів з дня надходження цих відомостей.

Допуск цінних паперів повинен оголошуватися через офіційне повідомлення, яке публікується в офіційному виданні біржі. У повідомленні повинні вказуватися умови котирування та дата першого котирування.

Правила допуску (лістингу) мають передбачити процедуру вилучення цінних паперів з котирування (делістингу), або ця процедура має бути оформлена окремим положенням.

Цінний папір може бути вилучений з офіційного котирування на вимогу емітента, державного представника або з ініціативи біржі, яка має бути належним чином обґрунтована.

Біржа може прийняти рішення про вилучення цінного паперу з офіційного котирування в разі:

- незначного співвідношення щоденного обсягу операцій щодо цього цінного паперу до загальної кількості цих цінних паперів, яка перебуває в обігу, та до кількості котирувань за рік;
- відсутності виплати відсотків, дивідендів чи погашень протягом останніх трьох років;
- незначного співвідношення кількості цінних паперів, які знаходяться у власників невеликих пакетів, до загальної кількості;
- порушення емітентом своїх зобов'язань щодо інформування власників цінних паперів та біржі про свою діяльність;
- порушення правил біржі;
- подання заявки про неплатоспроможність емітента;
- ліквідації емітента.

Біржа має право приймати рішення про вилучення одного виду цінного паперу емітента з одночасним вилученням інших видів цінних паперів того ж емітента з офіційного котирування.

Дата фактичного вилучення цінного паперу повинна публікуватися в офіційному виданні біржі.

Порядок організації аукціонів у торговельному залі фондової біржі (торгівля «з голосу») має бути визначений у правилах фондової біржі або в іншому документі з урахуванням вимог щодо:

- визначення видів угод, що можуть укладатися онкольного аукціону;
- учасників аукціонів;
- процедури ведення аукціонів;
- визначення видів наказів брокерам/дилерам на купівлю-продаж цінних паперів (ринковий, лімітний, стоп-наказ тощо);
- оформлення біржових угод;
- форми оголошення замовлень.

Вимоги до біржових замовлень, встановлені правилами біржі, можуть включати в себе норми, згідно з якими ці замовлення повинні передаватися на біржу будь-яким чином, що влаштовує клієнта і брокерську контору. Умови передачі замовлення можуть визначатися для клієнтів брокерської контори договором про відкриття рахунка або іншим договором, що передбачає участь агента брокерської контори - збирача замовлень. Біржа або брокерська контора може поставити вимогу, щоб передані в усній формі замовлення були підтверджені письмово.

Брокерська контора повинна нести відповідальність перед своїми клієнтами за умови виконання і своєчасність передачі замовлень на ринок. Біржа може включати в правила норму, що забороняє взаємокомпенсацію замовлень клієнтів як у самій брокерській конторі, так і з іншими брокерськими конторами до передачі замовлень на ринок, або дозволяти виконання замовлень на позабіржовому ринку.

Правила фондової біржі можуть заборонити брокерській конторі узагальнювати замовлення клієнтів, що стосуються одного й того ж цінного паперу і вклю-

чають однаковий обмежувальний курс, до їх передачі на ринок, крім випадків, дозволених Біржею для цінного паперу з незначною номінальною вартістю.

Процедури здійснення біржової торгівлі, встановлені правилами біржі, повинні містити принципи котирування цінних паперів, угоди щодо яких здійснюються на біржі, введення цінних паперів, прийнятих на офіційне котирування, до продажу та способи і періодичність повідомлення біржі уточненої дати першого котирування і обраного механізму введення до продажу.

Залежно від стану на ринку після котирування (абсолютна або неповна рівновага; ринок, обмежений у нерівновазі тощо) біржа повинна опублікувати біржовий курс цінних паперів. Якщо неможливо визначити курс, біржа не публікує ніякої інформації про стан ринку (ринок поза котируванням). Правилами може визначатися, що курси узагальнюються через біржовий індекс, оприлюднення якого обов'язкове.

Під час здійснення комісійної діяльності за цінними паперами торговці можуть укладати як договори на виконання разового замовлення, так і договори на обслуговування протягом певного терміну.

Договір на виконання разового замовлення укладається торговцем та клієнтом і передбачає виконання операції певного виду з конкретними цінними паперами.

Договір на обслуговування передбачає, що торговець протягом певного терміну виконуватиме разові замовлення клієнта. Разове замовлення містить доручення клієнта надати послугу певного виду та виконати певну операцію з конкретними цінними паперами. Таке замовлення складається клієнтом у письмовій формі, підписується ним (його уповноваженою особою), а в разі, якщо клієнтом є юридична особа, також засвідчується його печаткою.

У договорі на виконання разового замовлення обов'язково має бути зазначено.

- Номер і дата видачі торговцю дозволу на здійснення діяльності з випуску та обігу цінних паперів.

- Вид послуг, які торговець надає клієнту. Посередницькі послуги:

- з купівлі цінних паперів;
- з продажу цінних паперів;
- з обміну цінних паперів;
- інші, передбачені законодавством України.

Договір на разове замовлення може укладатися тільки на один із видів послуг.

- Опис цінних паперів (у разі, якщо предметом договору є обмін цінних паперів, повинні бути зазначені описи обмінюваних цінних паперів). Опис має містити:

- вид цінного паперу;
- назву емітента цінного паперу;
- номінальну вартість цінного паперу (у національній чи іноземній валюті).
- Умови виконання договору, що містять термін дії замовлення (у разі необхідності) та вид замовлення із зазначеного нижче переліку:

- ринкове замовлення на купівлю (РЗК) – замовлення купити цінні папери за мінімальною ціною;

- ринкове замовлення на продаж (РЗП) – замовлення продати цінні папери за максимальною ціною;

- лімітне замовлення на купівлю (ЛЗК) – замовлення купити цінні папери за ціною, що не перевищує обумовлену;
 - лімітне замовлення на продаж (ЛЗП) – замовлення продати цінні папери за ціною, що не нижча, ніж обумовлена;
 - стоп-замовлення на купівлю (СЗК) цінних паперів – замовлення купити цінні папери в той момент, коли ціна досягне обумовленого рівня;
 - стоп-замовлення на продаж (СЗП) цінних паперів – замовлення продати цінні папери в той момент, коли ціна досягне обумовленого рівня;
 - замовлення на термін (ТЗ) – замовлення, яке діє протягом встановленого терміну;
 - відкрите замовлення (ВЗ) – замовлення, яке діє до моменту виконання або відкликання (відміни);
 - інші, передбачені законодавством України.
- Перелік обов'язків та прав сторін, зокрема права клієнта в разі невиконання або неналежного виконання торговцем своїх обов'язків щодо клієнта.
 - Положення про канали і порядок передачі інформації та зв'язку між клієнтом і торговцем, а також відомості про уповноважених осіб сторін, через яких сторони підтримують зв'язок. Оперативне повідомлення про надання доручення на виконання замовлення може здійснюватися будь-якими засобами зв'язку (крім телефонного).
 - Умови розрахунків та відсоток комісійної винагороди, яку торговець отримує від клієнта в разі належного виконання договору.
 - Відповідальність сторін і порядок розгляду спорів, а саме: обсяг відповідальності сторін, умови, за яких сторони звільняються від відповідальності, а також застереження щодо порядку вирішення спорів, що можуть виникнути між сторонами в процесі виконання договору.
 - Термін дії, підстави для зміни та припинення договору: визначення моменту, з якого договір набуває чинності, а також визначення підстав, за яких він може бути змінений або припинений, та процедури дії сторін у випадку прийняття рішення про дострокове припинення договору тощо.
- У договорі на обслуговування обов'язково має бути зазначено:
- номер і дата видачі торговцю дозволу на здійснення діяльності з випуску та обігу цінних паперів;
 - предмет договору – надання посередницьких послуг щодо купівлі, продажу, обміну цінних паперів, інших операцій, не заборонених законодавством України;
 - умови розрахунків та відсоток комісійної винагороди для всіх видів замовлень, які торговець отримує від клієнта відповідно до договору на обслуговування.
- Крім того, у договорі або замовленні можуть бути зазначені особливі умови виконання операції із визначеного переліку:
- обумовлене право торговця діяти на свій розсуд – дає право торговцю виконати договір або замовлення клієнта негайно або відкласти його виконання до більш сприятливої кон'юнктури на ринку цінних паперів. При такому зауваженні торговець не несе відповідальності за невиконання замовлення у визначені терміни або за встановленою в ньому ціною;
 - обумовлене «виконати або відмінити» – договір або замовлення повинно бути виконано негайно в повному обсязі, зазначеному в договорі або замовленні, або не повинно виконуватися взагалі;

- обумовлене «виконати негайно або відмінити» – договір або замовлення повинно бути виконано навіть у неповному обсязі, решту анульовано.
- обумовлене «виконати в повному обсязі або відмінити» – договір та/або замовлення повинно бути виконано в повному обсязі або не виконуватися взагалі, але це не означає, що договір або замовлення повинно виконуватися негайно;
- обумовлене «на момент відкриття» (або «на момент закриття») – договір та/або замовлення повинно бути виконано серед перших (або в числі останніх) після відкриття операційного дня (якщо договір або замовлення передбачає його виконання тільки в межах організаційного ринку);
- обумовлене «ціну не знижувати» (або «ціну не підвищувати») – ціна, зазначена в договорі або замовленні, не повинна коригуватися в разі дроблення акцій або з інших непередбачених обставин.

Договори, що укладаються торговцем, крім цифрової нумерації, мають містити додаткову літеру:

- до номера договору на здійснення комісійної діяльності за цінними паперами додається літера «К»;
- до номера договору торговців з емітентом на організацію передплати (підписки) на цінні папери - «Е»;
- до номера договору, пов'язаного з операціями з цінними паперами, які торговець здійснює за власний рахунок - «Т»;
- до номера договору на управління активами інвестиційних фондів - «У»;
- до номерів усіх інших договорів - «В».

Усі номери договорів у межах однієї серії повинні мати наскрізну нумерацію.

Виконуючи операції з цінними паперами під час здійснення комісійної діяльності за договорами з клієнтами, торговці зобов'язані:

- діяти в інтересах клієнта (домагатися найкращого виконання замовлень клієнта, враховуючи умови, зазначені в договорі, кон'юнктуру ринку цінних паперів, умови здійснення розрахунково-клірингових операцій та надання депозитарних послуг, ризик вибору контрагента та інші фактори ризику);
- попереджати клієнтів (крім випадків володіння інформацією, що становить комерційну таємницю) про ризики конкретної угоди з цінними паперами;
- узгоджувати з клієнтом рівень можливого ризику щодо виконання операцій купівлі-продажу або обміну цінних паперів, зокрема щодо ліквідності цінних паперів, що будуть придбані;
- надавати клієнту інформацію щодо курсів цінних паперів;
- виконувати договори та замовлення клієнтів у порядку їх надходження, якщо інше не передбачено договором;
- насамперед виконувати операції з цінними паперами за договорами та замовленнями клієнтів, а потім власні операції з такими ж цінними паперами;
- у разі наявності в торговця зацікавленості, що перешкоджає йому виконати замовлення клієнта на найбільш вигідних умовах, торговець цінними паперами зобов'язаний негайно повідомити про це клієнта.

Якщо в результаті невиконання торговцем обов'язків, зазначених у цьому пункті, завдано збитків клієнту, торговець зобов'язаний відшкодувати клієнту збитки за свій рахунок згідно з законодавством України.

При отриманні замовлення на продаж чи обмін іменних цінних паперів торговець зобов'язаний встановити особу клієнта та його повноваження щодо іменних цінних паперів. Якщо зазначені цінні папери не зареєстровані на ім'я клієнта або клієнт не діє за дорученням власника цінних паперів чи не є його законним представником, торговець не має права приймати від клієнта таке замовлення.

На наступний робочий день після проведення операцій з цінними паперами на виконання договору або замовлення торговець зобов'язаний повідомляти клієнта про здійснення операцій з цінними паперами письмово, а в разі, якщо це передбачене договором, також і іншим способом:

- про розмір винагороди, яку отримують від клієнта при здійсненні угоди;
- про вартість розрахунково-клірингових та інших послуг, пов'язаних з обслуговуванням договорів клієнта, оплата яких здійснюється за його рахунок;
- про розмір прямих і непрямих винагород, комісійних та заохочень у грошовій або іншій формі, які вони одержують від інших фізичних або юридичних осіб у зв'язку з виконанням операції, що є предметом договору між торговцем і клієнтом;
- про ціну купівлі чи продажу цінних паперів;
- про те, чи були цінні папери, придбані для клієнта, у власності торговця.

Якщо торговець зберігає цінні папери або кошти клієнта протягом десяти днів, то на одинадцятий день він повинен заблокувати рахунки, на яких облікуються цінні папери або грошові кошти клієнта до моменту здійснення розрахунків на виконання договору або замовлення клієнта, якщо інше не передбачене умовами цього договору або замовлення.

Працівники торговця, які безпосередньо здійснюють операції з цінними паперами, повинні відповідати вимогам, встановленим Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Торговці зобов'язані дотримуватися встановлених діючим законодавством нормативів достатності власних коштів та інших показників (нормативів), які обмежують ризики з операцій цінними паперами.

Торговці, зобов'язані подавати до Комісії відомості щодо їх діяльності, в обсяги і терміни, передбачені нормативними актами Комісії.

Торговці не мають права:

- розголошувати комерційну таємницю клієнтів, за винятком випадків надання такої інформації на вимогу уповноважених державних органів, відповідно до законодавства України;
- запевняти клієнтів в обов'язковому отриманні доходу за цінними паперами (чи його певного розміру) або у відсутності збитків від інвестування в цінні папери, робити заяви, які можуть бути розцінені як гарантії зазначеного;
- при виконанні договору на обслуговування здійснювати операції за рахунок та в інтересах клієнта без його письмового замовлення;
- використовувати грошові кошти та цінні папери клієнтів для здійснення власних операцій;
- здійснювати операції з цінними паперами клієнтів не в інтересах клієнта, а виключно з метою отримання винагороди;
- задовольнити вимоги кредиторів за рахунок цінних паперів та грошових коштів, що належать клієнтам;

- передовіряти виконання замовлень третім особам, якщо це не передбачене договором з клієнтом;
- здійснювати комісійну та комерційну діяльність за цінними паперами, по яких не зареєстровано інформацію про випуск або не здійснено реєстрацію випуску в порядку, визначеному законодавством України;
- здійснювати обмін одних цінних паперів на інші, якщо в обміні задіяні цінні папери, емітентом яких є торговець або його представницькі особи, крім випадків здійснення спільного інвестування;
- здійснювати види діяльності, не передбачені діючим законодавством;
- надавати фінансові кредити та залучати кошти і майно фізичних та юридичних осіб, якщо це не пов'язано зі здійсненням комісійної діяльності, спільного інвестування та управління активами.

При здійсненні торговцем купівлі-продажу цінних паперів шляхом оприлюднення на заявлених умовах (ціна, мінімальна та максимальна кількість цінних паперів, термін дії зазначених умов), торговець зобов'язаний укладати договори на цих умовах. У разі відмови торговця від укладання договорів на заявлених умовах йому може бути висунуто позов про примусове укладання такого договору або відшкодування нанесених збитків.